

**MANIFESTĂRI ALE SACRULUI ÎN
ARTA COMUNITĂȚILOR NEO-
ENEOLITICE DE LA NORD DE
DUNĂRE**

Dr. Livian RĂDOESCU
Universitatea „Constantin Brâncuși” din
Târgu-Jiu

Rezumat

Studiile și articolele din ultima vreme consacrate reprezentărilor antropomorfe neo-eneolitice, propun o nouă modalitate de descifrare a semnificației și funcționalității acestora, ceea ce constituie un punct de plecare pentru viitoarele cercetări cu privire la multiplele aspecte pe care le presupune fenomenul neolitizării. Prezența aceluiași arhetipuri culturale întâlnite atât în Anatolia cât și în Europa de sud-est, demonstrează existența unor mari teme religioase care sunt transpuse de această dată sub un nou conținut, al ocupațiilor subzistente valorilor neolitice.

Cuvinte cheie: figurine antropomorfe, teme cultice, Marea Zeiță, sistem magico-religios, sacru individual, sacru colectiv.

În stabilirea originii și evoluției neo-eneoliticului românesc, dar mai ales a raporturilor culturale cu zonele învecinate, un factor esențial îl reprezintă plastica deoarece, prin semnificația și funcționalitatea ei, reflectă existența unei societăți extrem de complexe, ale cărei structuri se dovedesc a fi greu de deslușit. Abordarea unei tematici care are în vedere fenomenul religios presupune, în primul rând, adoptarea unei metodologii specifice, care permite o mai bună înțelegere a acestuia, în condițiile în care, „opacitatea documentului arheologic” face aproape imposibilă reconstituirea structurilor sale.

Renunțând la acele interpretări simpliste care utilizează ipoteze preconcepționate cu privire la analiza comparată

**MANIFESTATIONS OF THE SACRED
IN THE ART OF THE NEO-
ENEOLITHIC COMMUNITIES FROM
THE NORTH OF THE DANUBE**

PhD Livian RĂDOESCU
“Constantin Brâncuși” University of
Târgu-Jiu

Abstract

Recent studies and articles devoted to the neo-eneolithic anthropomorphic representations, propose a new way to decipher their meaning and functionality, which is a starting point for the future researches on the many issues posed by the “neolithization” phenomenon. The presence of the same cultural archetypes encountered both in Anatolia and south-eastern Europe, demonstrates the existence of some large religious themes which are implemented this time as a new content of the remaining occupations of the Neolithic values.

Key words: anthropomorphic figurines, religious themes, the Great Goddess, magical-religious system, individual sacred, sacred community.

In determining the origin and evolution of the Romanian neo-eneolithic, but especially of the cultural relations with the neighbouring areas, the plastic is an essential factor because, by its meaning and function, reflects the existence of a highly complex society, whose structures are proving to be difficult to elucidate. The approach of a thematic which takes into account the religious phenomenon involves, first of all, the adopting of a specific methodology that allows a better understanding of this while the “opacity of the archaeological document” makes almost impossible the reconstruction of its structures.

Disclaiming those simplistic interpretations which are using preconceived assumptions about the comparative analysis

a manifestărilor religioase specifice neo-eneoliticului cu cele întâlnite în antichitate, fapt ce impune în cele din urmă o viziune simplistă, reduționistă, demersul nostru are drept scop „decodificarea” unei realități complexe, a cărei semnificație nu se reduce doar la cultele fertilității și fecundității.

Literatura de specialitate a abordat problematica fenomenului religios la comunitățile preistorice într-o manieră exhaustivă, o serie de specialiști (Frazer 1923; Saurat 1933; Leroi-Gourhan 1964; Lévi-Strauss 1970; Nițu 1980; Eliade 1991; 1992; 1993; 1994; Cauvin 1997; Otte 2001; Monah 1997; 2001; Chirica 2004 etc.) au analizat valențele sacralului individual și colectiv la nivelul manifestărilor artistice și au admis ideea existenței unui arhetip ale cărui forme de expresie s-au multiplicat de-a lungul epocii pietrei (Chirica, Văleanu 2008). Varietatea materialelor arheologice cu vizibile elemente de spiritualitate nu reprezintă altceva decât manifestări ale fenomenului religios la nivel individual și de grup.

Viața spirituală a comunităților neo-eneolitice este depozitarea unui veritabil sistem magico-religios ale cărui rădăcini le identificăm tocmai în paleoliticul superior (Séfériades 1993: 148-149; Monah, 2001; Chirica, Văleanu 2008; Chirica, Boghian, 2003). Prezența aceluiași arhetipuri culturale întâlnite atât în Anatolia cât și în Europa de sud-est, demonstrează existența unor mari teme religioase care sunt transpuse de această dată sub un nou conținut, al ocupațiilor subzistente valorilor neolitice (Cauvin 1989; 1997; Ciută, 2005).

O serie de motive decorative considerate ca simboluri antropomorfizante (semnele unghiulare, lineare, meandrele, cercurile, canelurile etc.) sunt întâlnite într-o serie de stațiuni paleolitice- La Madelaine, La Vache, Montastruc, Lourdes, Mezin etc.- dar și neolitice- Cârcea-Grădinile, Hotărani, Rast, Vădastra, Sultana, Căscioarele (Planșa I/3,4; II/1); romburile, triunghiurile, vulvele, erau atribute ale femeii-divinitate și puneau

of specific religious manifestations for the neo-eneolithic to those in antiquity, a fact which eventually requires a simplistic, reductionist vision, our approach aims to “decode” a complex reality, whose significance is not confined to the cults of fertility and fecundity.

Literature has addressed the issue of religious phenomenon in prehistoric communities in a comprehensive manner, a number of specialists (Frazer 1923; Saurat 1933; Leroi-Gourhan 1964; Lévi-Strauss 1970; Nițu 1980; Eliade 1991, 1992, 1993, 1994; Cauvin 1997; Otte 2001; Monah 1997; 2001; Chirica 2004 etc.) analyzed the valences of the individual and collective sacred at the level of the artistic manifestations and admitted the existence of an archetype whose forms of expression have multiplied along the stone age (Chirica, Văleanu 2008). The variety of the archaeological materials with visible elements of spirituality is no more than manifestations of the religious phenomenon in an individual and group level.

The spiritual life of the neo-eneolithic communities is the repository of a real magic and religious system whose roots can be identified in the Upper Palaeolithic (Séfériades 1993: 148-149, Monah, 2001; Chirica, Văleanu 2008; Chirica, Boghian, 2003). The presence of the same cultural archetypes encountered both in Anatolia and south-eastern Europe, demonstrates the existence of some great religious themes which are implemented this time as a new content of the remaining occupations of the Neolithic values (Cauvin 1989; 1997; Ciută, 2005).

A number of ornamental motifs considered anthropomorphic symbols (angular signs, linears, meanders, circles, etc.) are found in a number of Palaeolithic resorts – at La Madelaine, La Vache, Montastruc, Lourdes, Mezin etc. – and Neolithic too – Cârcea-“Grădinile”, Hotărani, Rast, Vădastra, Sultana, Căscioarele (Plate I/3, 4; II/1); rhombus, triangles were

în evidență aspecte legate de cultul fertilității și fecundității. Ideea de feminitate (care reprezintă esența divinității), ca idee manifestă a sacrului este întruchipată de *Marea Zeiță* în diferitele ei ipostaze: stare de graviditate, singură sau în asociere o serie de animale sau cu acolitul masculin, în scene de procreere sau auto-procreere etc.

Sistemul religios era structurat în jurul a două personaje simbol ce erau în mod obligatoriu coexistente și complementare: *Marea Zeiță*, *Marea Mamă* și *Taurul* (Monah 2001:172,176-177). Marile teme religioase nu reprezintă altceva decât idei ale religiozității comunităților preistorice, nu și manifestări cultice cu caracter individual, pentru această perioadă constatându-se o diversificare a reprezentărilor artistice cu conotații spirituale (magice sau religioase). Individualizarea religiilor ca manifestări practice la nivelul riturilor și al ritualurilor își găsește explicația în varietatea creațiilor artistice. Identificarea anumitor teme cultice permite descifrarea, oarecum nuanțată, a semnificației reprezentărilor antropomorfe, întrucât cu ajutorul acestora s-a putut defini o anumită categorie plastică „susceptibilă de a materializa un anumit aspect al fenomenului religios” (Andreescu 2002: 82).

Stabilirea semnificației și funcționalității plasticii antropomorfe nu presupune o analiză care se rezumă doar la seriile tipologice stabilite în funcție de criteriul morfologic, ci o abordare „primară” a tuturor datelor ce definesc ansamblul unei civilizații, ținând cont de faptul că înțelegerea noastră este limitată, în condițiile în care semnificația oricărui act cultural este delimitată spațio-temporal (Eliade 1992, 14-20; Monah 2001,169). Noua structură a sistemului magico-religios precum și modificările intervenite în cadrul organizării sociale, au fost surprinse și immortalizate în plastica antropomorfă, varietatea reprezentărilor demonstrând încă o dată, complexitatea fenomenului religios, a cărui problematică nu se poate reduce doar la abordări unilaterale, legate de cultul

attributes of the woman-divinity, and highlighted aspects related to the cult of fertility and fecundity. The idea of femininity (which is the essence of divinity), as an idea of the sacred manifestation is embodied by the *Great Goddess* in her various forms: state of pregnancy, alone or in combination with a number of animals or with the male acolyte, in scenes of self-procreation or procreation etc.

The religious system was structured around two symbol characters that were necessarily coexistent and complementary: *the Great Goddess*, *the Great Mother* and *the Taurus* (Monah 2001:172, 176-177). The great religious themes are nothing else but ideas of the religiosity of the prehistoric communities, and not individual religious events, for this period a diversity of the artistic representations with spiritual overtones being found (magical or religious). The individualization of the religions as practical manifestations at the level of rites and rituals, finds its explanation in the variety of the artistic creations. The identification of certain religious themes allows the deciphering, somehow nuanced, of the anthropomorphic representations of the meaning, whereas with their help, a certain plastic category “susceptible to materialize a certain aspect of the religious phenomenon” could be found (Andreescu 2002: 82).

Determining the meaning and functionality of the anthropomorphic plastic does not suppose an analysis which only summarizes the typological series set on the basis of a morphological criteria, but a “primary” approach of all the data that define an entire civilization, given that our understanding is limited provided that the significance of any cultural act is spatially and temporally delimited (Eliade 1992, 14-20; Monah 2001, 169). The new structure of the magical-religious system and as well as the changes in the social organization, were captured and immortalized in the anthropomorphic plastic, the variety of representations demonstrating once again, the

fecundității și fertilității.

Dacă în paleoliticului superior ideea de feminitate era exprimată printr-o serie de *semne* geometrice interpretate fie ca simboluri (Leroi-Gourhan 1965; 1976; 1990), repetiții (Sauvet 1990: 90) sau motive vegetale (Nițu 1980), în arta neo-eneoliticului, ale cărei reprezentări se diversifică atât sub aspect tehnic, tematic, sau forme de expresie, divinitatea este redată fie într-o manieră schematizată - grupul cultural Cârcea-Grădinile (Planșa I/1), fie cu redarea detaliilor anatomice cât mai realist- cultura Gumelnița (Planșa II/5). Prezența femeii ca principală zeitate în religiile neolitice și venerarea ei ca *Mare Zeiță*, generatoare a tot ceea ce este viu, evidențiază caracterul divin al acesteia, care se manifestă în unele cazuri prin „asocierea imaginii” ei cu forța virilă a animalelor. Asocierea *Marii Divinități* cu taurul celest accentuează și mai mult caracterul sacru al procreației, cele două entități ale “cuplului antropomorf” reprezentând o altă manifestare a sacralului în rândul comunităților preistorice (Monah 1992). Divinitatea masculină, cu toate că apare într-o poziție de subordonare față de principiul masculin, nu sugerează că ar fi vorba de un raport de inferioritate ci, mai degrabă, de o armonie perfectă, ambele personaje aflându-se într-o *coincidentia oppositorum*.

Imaginea *orantei* al cărei arhetip se află tot în arta paleoliticului superior (Bosinski 1990: 69; Moure Romanillo 1995: 166) este întânită în reprezentările religioase ale neo-eneoliticului, sub diverse forme: figurine de lut, vase antropomorfe, antropozomorfe, capace, diverse combinații plastice etc., a cărei semnificație este pusă în legătură cu fenomenul religios specific comunităților din întreaga epocă a pietrei (Planșa II/3, 4)

Sensul religios al acestei teme pune problema caracteristicilor divinității, a rolului și locului acesteia într-un eventual panteon, sau a existenței și a altor divinități în raport cu care *Mater Genitrix* are un statut aparte. Postura *orantei* cu brațele ridicate, sugerează

complexity of the religious phenomenon, whose problematic is not confined only to the unilateral approaches related to the cult of fecundity and fertility.

If in the Upper Palaeolithic the idea of femininity was expressed through a series of geometric *signs* interpreted either as symbols (Leroi-Gourhan 1965; 1976; 1990), repetitions (Sauvet 1990: 90) or vegetal motifs (Nițu 1980), in the neo-eneolithic art, whose representations are being diversified both under a technical, thematic aspect, or as forms of expression, the divinity is depicted either in a schematized manner – the cultural group Cârcea-Gardens (Plate I/1) or with the representations of the anatomic details as realistic as possible – Gumelnița culture (Plate II/5). The woman's presence as the main deity in the Neolithic religions and her worship as *the Great Goddess*, generating of everything that is alive, highlights her divine nature, which manifests itself in some cases by her “image association” with the manly force of animals. The association of *the Great Divinity* with the celestial bull emphasizes further the sacred character of procreation, the two entities of the “anthropomorphic couple” representing another manifestation of the sacred among the prehistoric communities (Monah 1992). The male deity, although it appears in a position of subordination to the male principle, does not suggest that there is a relation of inferiority but rather a perfect harmony, both characters being in a *coincidentia oppositorum*.

The image of the *orant* whose archetype is in the Upper Palaeolithic art, too (Bosinski 1990: 69; Moure Romanillo 1995: 166) is seen in religious representations of the neo-eneolithic, in various forms: clay figurines, anthropomorphic, anthropozomorphic vases, various plastic combinations, etc., of whose signification is related to the religious phenomenon specific for the communities in the entire age of stone (Plate II/3, 4).

The religious meaning of this issue features the question of divinity, of its role

de vasele antropomorfe cu brațe tubulare identificate în cadrul complexului cultural Kodjadermen-Gumelnița-KaranovoVI, a cunoscut o mare răspândire în arta neo-eneolitică iar simbolistica ei, extrem de complexă, nu poate fi redusă doar la o simplă reprezentare a divinității. Ca modalități de reprezentare a divinității feminine, vasele antropomorfe sau cele cu trăsături antropomorfizante jucau un rol considerabil în cadrul ceremoniilor de cult; gestul înălțării accentuează și mai pregnant semnificația orantelor, această atitudine excluzând posibilitatea utilizării acestora în activități cu conotații casnice (Voinea 2002).

Cea mai spectaculoasă temă cultică prin care se manifestă sacrul la nivelul comunităților neo-eneolitice o reprezintă androginia, aspect ce reflectă dualitatea divinității proincipale. Celebrul grup statuar de *îndrăgostiți* de la Gumelnița sau perechea de la Sultana (Planșa II/5) scot în evidență capacitățile de autoreproducere ale *Marii Mame*, comuniunea dintre principiul feminin și cel masculin care întruchipează totalitatea (Rădoescu 2009: 45). De această dată sacralitatea procreației este reprezentată prin cuplul divin (Planșa I/5), însă poate fi vorba și de dublarea *Marii Zeițe* ca formă de redare culturală a acestei ipostaze. Statueta-vas descoperită la Rast-Grindul Țifarului reprezintă o variantă artistică destul de sofisticată a *cuplului divin*, sau a calității de *autoprocree* pe care divinitatea feminină și-a asumat-o. Dacă în privința utilizării figurinei în cadrul unor ceremonii magico-religioase nu există niciun dubiu, nu același lucru se poate spune despre semnificația acestei categorii plastice, care ridică în continuare o serie de întrebări.

Imaginea stilizată a fecundității și fertilității, atribute esențiale ale divinității feminine, este consacrată în arta neo-eneolitică prin intermediul rombului și a triunghiului, simboluri legate de funcțiile “generatoare de energie” ale zeiței. Redarea triunghiului ca atribut al sexualității feminine evidențiază sacralitatea procreației, iar

and place in a pantheon perhaps, or of the existence of other deities in relation to which *Mater Genitrix* has a special status. The orant posture with the arms raised, suggested by the anthropomorphic vases with tubular arms identified in the cultural complex Kodjadermen-Gumelnița-KaranovoVI, has seen a proliferation in the neo-eneolithic art and its symbolism, extremely complex, can not be reduced to a simple representation of the divinity. As a way of representing the feminine divinity, the anthropomorphic vases or the ones with anthropomorphic traits played a significant role in the religious ceremonies; the gesture of uplifting strongly emphasizes the significance of orantes, this approach excluding the possibility of using them in the activities with household connotations (Voinea 2002).

The most spectacular religious theme through which sacred is manifested at the level of the neo-eneolithic communities is androgyny, an aspect which reflects the duality of the main divinity. The famous statuary group of *lovers* from Gumelnița or the couple from Sultana (Plate II/5) highlight the capacities of auto-reproduction of the *Great Mother*, the communion between the feminine and masculine principle that embodies the totality (Rădoescu 2009: 45). This time the sacredness of procreation is represented by the divine couple (Plate I/5), but it can also be about the doubling of the *Great Goddess* as a form of religious reproduction of this hypostasis. The pottery-statuettes discovered at Rast-Grindul Țifarului represents an artistic variant quite sophisticated of the *divine couple*, or of the quality of *auto-procreation* the feminine divinity assumed itself. If there is no doubt in what concerns the use of the figurine in some magic and religious ceremonies, the same thing cannot be said about the significance of this plastic category which further raises several questions.

The stylized image of fecundity and fertility, essential attributes of the feminine divinity, is consecrated in the neo-eneolithic

rombul, care de regulă este plasat pe abdomen, indică fertilitatea (*Mater Genitrix*), o altă trăsătură a *Magnei Mater*; spre deosebire de creațiile paleoliticului superior care indică mai degrabă aspecte legate de starea de sexualitate a femeii, arta neolitică consacră sacralitatea nașterii și a gravidității (Chirica, Văleanu 2008). Se poate afirma că toate simbolurile artei neolitice erau reprezentate sub forma unor semne care, obligatoriu trebuiau să exprime (semnifice) ceva în cadrul sacrului individual și să se manifeste la nivelul întregii comunități.

Imaginea interzisă a Divinității (Chirica 2004; Chirica, Văleanu 2008; Besançon 1996), o altă formă de manifestare a sacrului în iconografia artei neolitice, poate oferi explicații cu privire la tratarea schematică a fizionomiei feței, sau acoperirea acesteia cu o mască. Această interdicție impune sacrului colectiv și individual presupune existența unor canoane artistic-religioase ce trebuiau respectate întocmai. Măștile purtate de anumiți membri ai comunității în cadrul derulării unor procesiuni rituale, aveau o funcție socială, precum și una magică. Figurina descoperită la Piscu Crăsani (Planșa I/2) care reprezintă un personaj cu o mască triunghiulară, unicat în rândul reprezentărilor plastice antropomorfe de tip Bolintineanu, sau masca miniaturală de la Hotărani ce aparține culturii Vădastra, amintesc de postura interzisă a Divinității sau de "substituirea omului prin animalul de sacrificiu", mai precis de substituirea forței animalului de către om (Chirica 2008: 130).

Ceremoniile deveneau veritabile cosmogonii ce contribuiau la regenerarea spațiului și a timpului, sustrăgându-l pe *deghizat* de la cursul firesc al vieții și obligându-l în același timp la asumarea unui alt rol, acela de protector al întregii comunități (Chevalier, Gheerbant 1995: 274-275).

Se poate afirma cu certitudine că manifestările cu caracter religios specifice

art through the rhomb and triangle, symbols related to the functions that are the goddess "generators of energy". The reproduction of the triangle as an attribute of the feminine sexuality highlight the sacredness of procreation, and the rhomb, which is usually placed on the belly, indicates fertility (*Mater Genitrix*), another trait of *Magna Mater*; unlike the creations of the Upper Palaeolithic which rather indicates the aspects related to the sexuality state of the woman, the neolitic art consecrates the sacredness to birth and pregnancy (Chirica, Văleanu 2008). It can be said that all the symbols of the neolitic art were represented in the form of signs which had to express (signify) something in the individual sacred and manifest in the entire community.

The prohibited image of the divinity (2004 Chirica Văleanu 2008; Besançon 1996), another form of manifestation of the sacred in the iconography of the Neolithic art can provide explanations of the schematic treat of the face physiognomy, or its covering with a mask. This prohibition imposed to the collective and individual sacred supposes the existence of some religious and artistic canons which had to be followed. The masks worn by some members of the community, in carrying out the ritual processions, had a social function, as well as a magic one. The figurine found at Piscu Crăsani (Plate I/2) which is a character with a triangular mask, unique among the plastic anthropomorphic representations of Bolintineanu type, or the pocket-seize mask from Hotărani belonging to the Vădastra culture, remind of the forbidden position of the Divinity or of the "human substitution by the animal of sacrifice", more precisely of the substitution of the animal's force by the man (Chirica 2008: 130).

The ceremonies became veritable cosmogonies which contributed at the regeneration of space and time, removing the *disguised* from the natural course of life and forcing him at the same time to assume another role, that of protector of the entire

neo-eneoliticului sunt centrate în jurul unor ocupații precum cultivarea plantelor și creșterea animalelor, iar rolul principal deținut de divinitatea feminină care se identifică cu glia explică obligativitatea sacrului colectiv.

Modalitatea de abordare a semnificației plasticii antropomorfe neo-eneolitice presupune identificarea acelor elemente care conduc la interpretarea figurinelor drept "o formă de afirmare a identității individuale și de grup" (Bailey 1994: 329). Ținând cont de diversitatea tipologică și morfologică, de expresivitatea reprezentărilor antropomorfe, de posibilitatea unei anumite categorii plastice de a materializa un aspect al fenomenului religios prin intermediul temelor cultice, demersul nostru presupune noi interpretări ale vieții spirituale. *Analiza primară* a caracterului societății neo-eneolitice grație cercetărilor interdisciplinare a evidențiat o structură ierarhizată, reprezentativitatea și calitatea anumitor piese de cult fiind o mărturie grăitoare în acest sens. Existența unor culte în care era implicată întreaga comunitate este sugerată de seria de reprezentări de o factură deosebită, care constituie adevărate capodopere ale artei neo-eneolitice, categoriile plastice lucrate rudimentar, cu reprezentativitate individuală, fiind utilizate în cadrul unor ceremonii cu caracter mult mai restrâns, legate de cultul familiei.

Prezența personajului feminin în diferite ipostaze, varietatea reprezentărilor sale, demonstrează însemnătatea acestuia în cadrul vieții spirituale neolitice, însă lămurirea semnificației, cel puțin în momentul de față, constituie o problemă fără un răspuns satisfăcător. Demersul nostru a încercat să evidențieze complexitatea fenomenului religios, caracterul predominant al reprezentărilor feminine, surprinse în cele mai variate atitudini, nefiind o "explicație general valabilă pentru toate reprezentările de cult" (Andreescu 2002: 93).

Varietatea tipologică și morfologică poate explica într-o oarecare măsură

community (Chevalier, Gheerbant 1995: 274-275).

It can be surely said that the events with a religious feature specific for the Neo-Eneolithic are centred on certain occupations such as plant cultivation and animals breeding, and the role played by the female divinity which is identified with the earth explains the obligation of the collective sacred.

The approach of the significance of the neo-eneolithic anthropomorphic plastic supposes the identification of those elements that lead to the interpretation of the figures as "a form of affirmation of individual and group identity" (Bailey 1994: 329). In view of typological and morphological diversity, of the anthropomorphic representations expressiveness, of the possibility of a certain category of plastic to manifest one aspect of the religious phenomenon through religious themes, our approach involves new interpretations of the spiritual life. *The primary analysis* of the neo-eneolithic society through interdisciplinary researches revealed a hierarchical structure, the representation and quality of certain parts of worship being an eloquent testimony to that effect. The existence of some cults in which the whole community was involved is suggested by a series of great representations, which are true masterpieces of the neo-eneolithic art, the plastic categories rudimentary worked, with separate representation are used in ceremonies with a much more limited character and related to the family worship.

The presence of the female character, in various poses, the variety of its representations, demonstrates its importance in the spiritual life of the Neolithic, but the explanation of meaning, at least currently, is a problem without a satisfactory answer. Our approach tried to highlight the complexity of the religious phenomenon, the predominant character of the feminine representations caught in the most various attitudes, not being a "generally valid explanation for all the representations of worship" (Andreescu 2002:

funcționalitatea multiplă pe care se presupune că o au anumite categorii de vase cultice, însă acest lucru ridică o serie de probleme în ceea ce privește clasificarea acestora, știut fiind faptul că viața spirituală a comunităților neo-eneolitice reprezintă o îmbinare a elementelor religioase cu cele de natură magică, iar documentele arheologice nu permit disocierea acestora.

Descifrarea semnificației plasticii antropomorfe presupune formularea unor noi ipoteze de lucru, însă complexitatea fenomenului religios nu ne permite, cel puțin în momentul de față, decât să efectuăm „analiza primară” a datelor de care dispunem și să propunem noi direcții de cercetare. Definirea tipurilor de gesturi prin identificarea anumitor teme cultice, capabile să surprindă semnificația lor, nu reprezintă decât o modalitate de descifrare și un prim pas în cercetarea vieții spirituale a comunităților neo-eneolitice. Demersul nostru nu se dorește a fi o nouă teoretizare, ci o abordare metodologică a fenomenului vieții spirituale dintr-o perspectivă pluridisciplinară, „decodificarea” acestuia realizându-se în limitele unor argumente pertinente, reale, care ar trebui să stea la baza viitoarelor cercetări arheologice.

Bibliografie

- Andreescu 2002- R. R. Andreescu, *Plastica gumelnițeană. Analiza primară*, București.
Bailey 1994- D. W. Bailey, *Reading prehistoric figurines as individuals*, *World Archaeology*, 25(3), p. 321-322..
Besançon 1996- A. Besançon, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconoclasmului de la Platon la Kandinsky*, București.
Bosinski 1990- G. Bosinski, *Homo sapiens. L'Histoire des chasseurs du Paléolithique supérieur en Europe (40.000-10.000 avant J.-C.)*, Paris.
Cauvin 1989- J. Cauvin, *La néolithisation au*

93).

The typological and morphological variety may explain to some extent the multiple functionality that certain categories of religious pottery is supposed to have, but this raises a series of issues regarding their classification, knowing that the spiritual life of the neo-eneolithic communities is a combination of the religious elements with those of magical nature, and the archaeological papers do not allow their dissociation.

Deciphering the significance of the anthropomorphic plastic supposes the formulation of some new working hypotheses, but the complexity of the religious phenomenon does not allow us, at least at present, but to make the “primary analysis” of the data at our disposal and to suggest new ways of research. Defining the types of gestures by identifying certain religious themes, able to capture their meaning, is merely a way to decipher the first step in investigating the spiritual life of the neo-eneolithic communities. Our approach is not intended to be a new theorization, but a methodological approach of the spiritual life phenomenon from a multidisciplinary perspective, its “decoding” being done in the limits of true, relevant arguments which should be the basis for the future archaeological researches.

Bibliography

- Andreescu 2002- R. R. Andreescu, *Plastica gumelnițeană. Analiza primară*, București.
Bailey 1994- D. W. Bailey, *Reading prehistoric figurines as individuals*, *World Archaeology*, 25(3), p. 321-322..
Besançon 1996- A. Besançon, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconoclasmului de la Platon la Kandinsky*, București.
Bosinski 1990- G. Bosinski, *Homo sapiens. L'Histoire des chasseurs du Paléolithique supérieur en Europe (40.000-10.000 avant J.-C.)*, Paris.

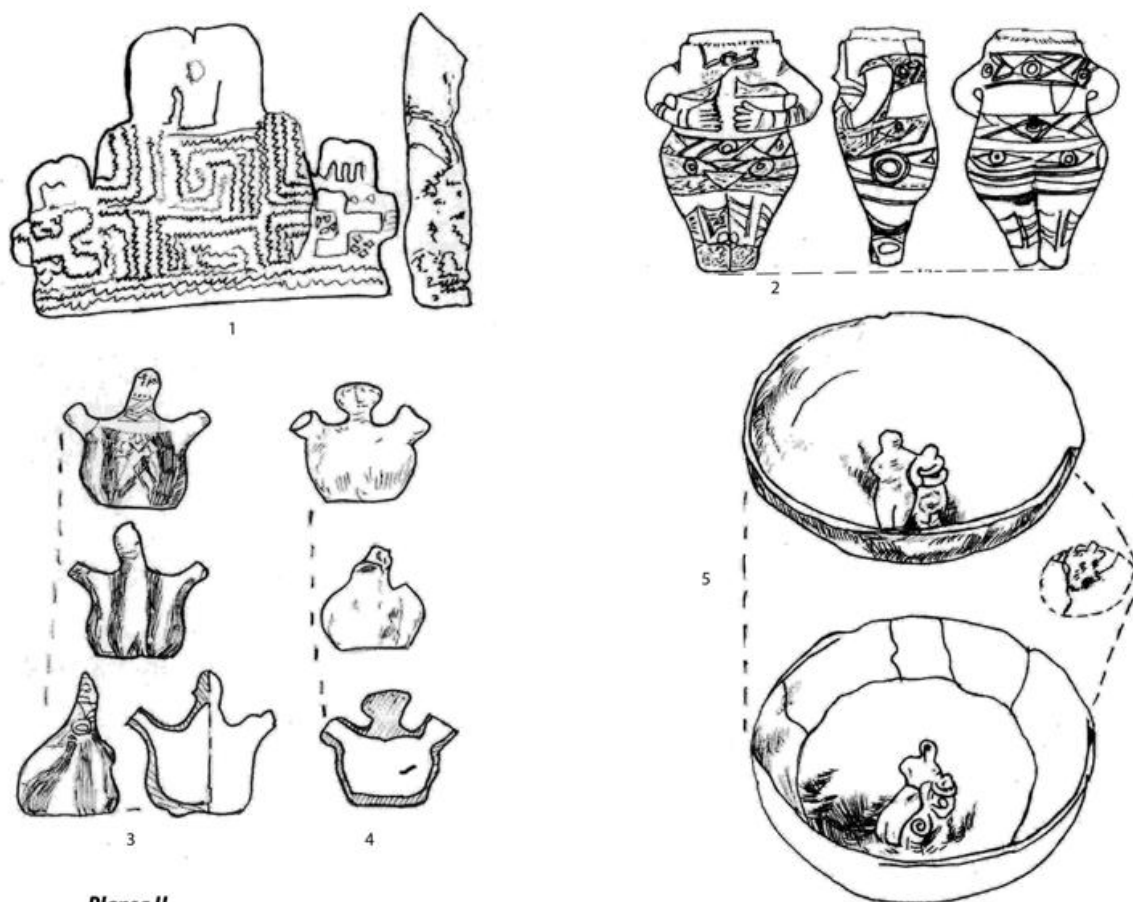
- Levant et sa première diffusion*, BAR Internationales Series, Oxford, 516, p. 3-36.
- Cauvin 1997- J. Cauvin, *Naissance des divinités. Naissance de l' agriculture. Le Révolution des syboles au Néolithique*, Paris.
- Chevalier, Gheerbant 1995- J. Chevalier, A. Gheerbant, *Dicționar de simboluri*, vol. II, București.
- Chirica 2004- V. Chirica, *Teme ale reprezentării Marii zeițe în arta paleolitică și neolitică*, *Memoria Antiquitatis*, XIII, Piatra Neamț.
- Chirica, Boghian 2003- V. Chirica, D. Boghian, *Arheologia preistorică a lumii*, vol. I, II, Iași.
- Chirica, Văleanu 2008- V- Chirica, M.-C. Văleanu, *Umanizarea taurului celest*, Iași, 2008.
- Ciută 2005- M. M. Ciută, *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean*, Alba Iulia.
- Eliade 1991- M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, *De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis*, București.
- Eliade 1992- M. Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București.
- Eliade 1993- M. Eliade, *Morfologia religiilor- Prolegomene*, ed. a II-a, București.
- Eliade 1994- M. Eliade, *Nostalgia originilor. Istorie și semnificație în religie*, București.
- Frazer 1923- J. G. Frazer, *Le Rameau d'or*, Paris.
- Saurat 1933- D. Saurat, *Histoire des religions*, Paris.
- Leroi-Gourhan 1964- A. Leroi-Gourhan, *Les religions de la Préhistoire*, Paris.
- Leroi-Gourhan 1965- A. Leroi-Gourhan, *L'Art religieux mobilier; Le sanctuaire în Préhistoire de L'Art Occidental*, Paris.
- Leroi-Gourhan 1976- A. Leroi-Gourhan, *Les religions de la Préhistoire*, în H. de Lumley, *La Préhistoire Française. Tome I, Les civilisations paléolithiques et mésolithiques de la France*, Paris;
- Leroi-Gourhan 1990- A. Leroi-Gourhan, *Les religions de la Préhistoire*, Paris.
- Lévi-Strauss, 1970- C. Lévi-Strauss, *Gândirea sălbatică. Totemismul azi*, Cauvin 1989- J. Cauvin, *La néolithisation au Levant et sa première diffusion*, BAR Internationales Series, Oxford, 516, p. 3-36.
- Cauvin 1997- J. Cauvin, *Naissance des divinités. Naissance de l' agriculture. Le Révolution des syboles au Néolithique*, Paris.
- Chevalier, Gheerbant 1995- J. Chevalier, A. Gheerbant, *Dicționar de simboluri*, vol. II, București.
- Chirica 2004- V. Chirica, *Teme ale reprezentării Marii zeițe în arta paleolitică și neolitică*, *Memoria Antiquitatis*, XIII, Piatra Neamț.
- Chirica, Boghian 2003- V. Chirica, D. Boghian, *Arheologia preistorică a lumii*, vol. I, II, Iași.
- Chirica, Văleanu 2008- V- Chirica, M.-C. Văleanu, *Umanizarea taurului celest*, Iași, 2008.
- Ciută 2005- M. M. Ciută, *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean*, Alba Iulia.
- Eliade 1991- M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, *De la epoca de piatră la Misterele din Eleusis*, București.
- Eliade 1992- M. Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București.
- Eliade 1993- M. Eliade, *Morfologia religiilor- Prolegomene*, ed. a II-a, București.
- Eliade 1994- M. Eliade, *Nostalgia originilor. Istorie și semnificație în religie*, București.
- Frazer 1923- J. G. Frazer, *Le Rameau d'or*, Paris.
- Saurat 1933- D. Saurat, *Histoire des religions*, Paris.
- Leroi-Gourhan 1964- A. Leroi-Gourhan, *Les religions de la Préhistoire*, Paris.
- Leroi-Gourhan 1965- A. Leroi-Gourhan, *L'Art religieux mobilier; Le sanctuaire în Préhistoire de L'Art Occidental*, Paris.
- Leroi-Gourhan 1976- A. Leroi-Gourhan, *Les religions de la Préhistoire*, în H. de Lumley, *La Préhistoire Française. Tome I, Les civilisations paléolithiques et mésolithiques de la France*, Paris;
- Leroi-Gourhan 1990- A. Leroi-Gourhan, *Les religions de la Préhistoire*, Paris.
- Lévi-Strauss, 1970- C. Lévi-Strauss, *Gândirea sălbatică. Totemismul azi*, Lévi-Strauss, 1970- C. Lévi-Strauss,

- București.
- Monah 1997- D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, III, Piatra Neamț;
- Monah 2001- D. Monah, *Organizarea socială, religia și arta neolitică în M. Petrescu-Dîmbovița*, Al. Vulpe(coord.), *Istoria românilor*, vol. I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București.
- Moure Romanillo 1995- A. Moure Romanillo, *Les représentations humaines dans l'art paléolithique de l'Espagne cantabrique*, în H. Delporte (ed.), *La Dame de Brassempouy, Actes du Colloque de Brassempouy(juillet 1994)*, ERAUL, Liège.
- Nițu, 1980- A. Nițu, *L'Art anthropomorphe féminin de la culture Cucuteni-Tripolie*, ERAUL.
- Otte 2001- M. Otte, *Les origines de la pensée. Archéologie de la conscience*, Mardaga, Sprinmont.
- Rădoescu 2009- L. Rădoescu, *Les manifestations de la vie spirituelle reflétée dans la plastique des communautés néo-énéolithique en Olténie ez en Munténie*, *Annales d'Université "Valahia" Târgoviște*, Tome XI, I.
- Saurat 1933- D. A. Saurat, *Histoire des religions*, Paris.
- Sauvet1990- G. Sauvet, *les signes dans l'art mobilier*, în J. Clottes (sous la dir. de) *L'Art des objets au Paléolithique*, tome 2: *Les voies de la recherché*, Clamency(Coll. Int. Foix-Le Mas-d'Azil, 1987)
- Séfériades 1993- M. Séfériades, *The European Neolithisation process*, Poročilo, XXI. P. 137-162.
- Voinea 2002- V. Voinea, *Adoratio et invocatio. Gestuei religioase ancestrale reprezentate pe vase de cult gumelnițene*, *In memoriam Vladimir Dumitrescu, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, XIX, Călărași.
- Gândirea sălbatică. Totemismul azi*, București.
- Monah 1997- D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, *Bibliotheca Memoriae Antiquitatis*, III, Piatra Neamț;
- Monah 2001- D. Monah, *Organizarea socială, religia și arta neolitică în M. Petrescu-Dîmbovița*, Al. Vulpe(coord.), *Istoria românilor*, vol. I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București.
- Moure Romanillo 1995- A. Moure Romanillo, *Les représentations humaines dans l'art paléolithique de l'Espagne cantabrique*, în H. Delporte (ed.), *La Dame de Brassempouy, Actes du Colloque de Brassempouy(juillet 1994)*, ERAUL, Liège.
- Nițu, 1980- A. Nițu, *L'Art anthropomorphe féminin de la culture Cucuteni-Tripolie*, ERAUL.
- Otte 2001- M. Otte, *Les origines de la pensée. Archéologie de la conscience*, Mardaga, Sprinmont.
- Rădoescu 2009- L. Rădoescu, *Les manifestations de la vie spirituelle reflétée dans la plastique des communautés néo-énéolithique en Olténie et en Munténie*, *Annales d'Université "Valahia" Târgoviște*, Tome XI, I.
- Saurat 1933- D. A. Saurat, *Histoire des religions*, Paris.
- Sauvet1990- G. Sauvet, *les signes dans l'art mobilier*, în J. Clottes (sous la dir. de) *L'Art des objets au Paléolithique*, tome 2: *Les voies de la recherché*, Clamency(Coll. Int. Foix-Le Mas-d'Azil, 1987)
- Séfériades 1993- M. Séfériades, *The European Neolithisation process*, Poročilo, XXI. P. 137-162.
- Voinea 2002- V. Voinea, *Adoratio et invocatio. Gestuei religioase ancestrale reprezentate pe vase de cult gumelnițene*, *In memoriam Vladimir Dumitrescu, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, XIX, Călărași.

Planșa I

Grupul cultural Cârcea-Gura Baciului: 1- Grădinile (după M. Nica, AO, I, 1981, p. 36, fig. 5/1); Cultura Bolintineanu: 2- Piscu Crăsani (după M. Neagu, 1982, p. 431, fig. 2); Cultura Vinča: 3, 4, 5-Rast (după Vl. Dumitrescu, 1987-1988, pl. LVII/2, LXXI/78, LXXIV/90)

Planșa II

Cultura Vădastra. Faza Vădastra IV:1- Hotărani (după M. Nica, 1980, p. 45, fig. 11/1. Cultura Gumelnița. Faza A2: 2; 5- Vidra; Sultana (după D.V. Rosetti, 1939, pl. 21/1; E. Alexandrescu, M. Simon, 1989, pl. 13, coperta 3, fig. d). Cultura Gumelnița. Faza B1: 3, 4- Siliștea, Videle (după R. R. Andreescu, 2002, p. 75, pl. 57/1,2).